

TÜRK DİLİNİN BU GÜNKÜ SORUNLARI*

Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, C.1, TDK Yay.:629, Ankara 1995

Türkçe veya Türk dili, genel olarak VI. yüzyıldan XX. yüzyıla, Moğolistan ve Kore sınırlarından Avrupa ortalarına, Sibirya'dan Hint Okyanusu'na ve Lehistan'dan Afrika kuzeyine kadar uzanan bir tarih ve coğrafya genişliğine sahip olduğu için, önce, konunun zaman ve mekân bakımından sınırlarını çizmek uygun olur.

Üzerinde duracağımız konu, bugün Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde, konuşma ve yazı dili olarak kullanılan standart Türkçedir. Bilim dilinde, onu, Türkiye dışında kalan öteki yazı dillerinden ayırmak için "Türkiye Türkçesi", kendinden önceki devirlerden ayırmak için de "Cumhuriyet Devri Türkçesi" veya "Cumhuriyet Türkçesi" gibi adlar kullanılır.

Cumhuriyet Devri Türkçesi, XIII. yüzyıldan başlayarak Anadolu bölgesinde Oğuz-Türkmen lehçesi temelinde kurulup gelişmiş olan Türk yazı dilinin son halkasını oluşturmaktadır. Fakat kendisini yönlendiren tarihî gelişme şartları bakımından, daha önceki devirlerle bağlantılı ve burada üzerinde duracağımız konu bakımından da dil davası dediğimiz bir davanın dayandığı fikir temeli ve uygulama şekilleri ile ilgilidir.

Hepimizin yakından bildiği üzere, Türkçe, Cumhuriyet devrinde, kendi tabii gelişmesi dışında bir inkılâp konusu olarak da ele alınmıştır. Bunun başlıca sebebi, dilimizin XIII. yüzyıldan XX. yüzyıl başına kadar uzanan yol alışı sırasında, tarihî ve kültürel şartlara bağlı olarak, dıştan gelen etkiler altında uğradığı birtakım tıkanmalar ve bunların giderilmesi için alınması gerekli tedbirlerdir. Gerçi, dil konusu üzerinde yalnız Cumhuriyet devrinde durulmuş değildir. Dil tarihimizde, başlangıcı Tanzimat devrine kadar uzanan bir dil davası vardır. Ancak, Cumhuriyet devrinin dil davası, konunun gelişmesi bakımından kendinden öncekilerin bir devamı olmakla birlikte, dayandığı fikir temeli bakımından modern Türkiye Cumhuriyeti'nin millî devlet yapısını oluşturan temel ilkelere, devlet felsefesinin gerekli kıldığı şartlara ve millî kültür politikasına uygun düşen sistemleştirilmiş bir dil davasıdır.

Bir dili, o dili konuşan fertlerden, o fertlerin oluşturduğu sosyal yapıdan ve sosyal yapının bağlı bulunduğu kültür ortamından ayırmak mümkün olmadığı için, dil davası da bu tarihî ve sosyal şartların gerekli kıldığı bir biçimlenme ile bu güne kadar birbirinden az çok farklı bir şekil ve tempo içinde yol alagelmıştır. Konunun bugünkü durumu üzerinde sağlam bir değerlendirme yapabilmek için, önce, dil davasının Tanzimat devrinden Cumhuriyet devrine kadar uzanan gelişme dönemlerinde dayanmış olduğu fikir temellerine kısaca işaret etmek yerinde olur sanırım.

Dil Davası Nereden Kaynaklanmıştır?

Bilindiği gibi her dil, yüzyıllar boyunca süregelen zamana bağlı akışı içinde bir yandan doğrudan doğruya kendi iç yapısından gelen değişme ve gelişmelere uğrar. Buna dilin, iç tarihi ile ilgili gelişme ve değişmeler de denebilir. Bir yandan da din değiştirme, yeni medeniyet alanlarına girme ve kültür aşılmalara uğrama gibi çeşitli tarihî, sosyal ve

* 6 Mart 1983 tarihinde *Manevî Cihazlanma Derneği* adına yapılan bir konuşma metnidir.

kültürel şartlara bağlı olarak dıştan gelen etkiler altında dış yapı değişmelerine uğrar. Buna dilin dış tarihi ile ilgili değişmeler de denir. Söz gelişi *gelmek*, *girmek*, *görmek* kelimelerinin, Türkçenin VIII.-XIII. yüzyıllar arasındaki devresinde, kelime başındaki birer “k” ünsüzü ile *kelmek*, *kirmek*, *körmek* şekillerinde söylenirken, bu seslerin Oğuz-Türkmen lehçelerinde “g” ye dönüşerek ve kelimeleri *gelmek*, *girmek*, *görmek* şekillerine getirişi; eski *timek* kelimesinin bu günkü demek, *bargan* kelimesinin *varan* oluşu, *viriserdür* şekli yerine *verecektir* şeklinin geçmiş bulunması ve taş ‘dışarı’ kelimesinden, yeni kavramlara karşılık olan *taşımak*, *taşınmak*, *taşımak*, *taşlamak*, *taşlaşmak*, *taşlı*, *taşsız* gibi kelimelerin türetilmesi, Türkçenin kendi iç yapısından gelen değişmelere bağlı gelişmelerdir. Ancak, Türklerin bir kısmının VIII. yüzyıldan sonra Budizm, Manihaizm gibi dinleri, X. yüzyılda da pek az istisnası ile toplu olarak Müslümanlığı kabul etmiş olmaları, onların dünya görüşlerinde ve yaşayış tarzlarında birtakım önemli değişmelere yol açtığından, bu durumun tabii bir sonucu olarak da bu yeni yaşayış tarzı ile ilgili birçok yeni kavram ve kelime dile girmiş bulunmaktadır. Belirgin bir örnek olarak *Tengri*, *Tanrı* kelimesinin *Allah* kelimesi ile yer değiştirmiş olması gösterilebilir. Bu yolla Türkçeye tarih boyunca Çince, Sogotça, Sanskritçe, Moğolca, Arapça ve Farsçadan bir hayli kelime girmiştir. Daha yeni devirlerde, özellikle Tanzimat’tan sonra, edebî, kültürel ve ticarî alanlarda Batı ile ilişkiler başlayınca, Fransızca başta olmak üzere bu defa da dile Batı kaynaklı birtakım kelimeler girmeye başlamıştır. İşte bir dile bu yoldan giren kelime ve şekiller, dilin dış yapısına veya dış tarihine ait değişme ve gelişmeleri oluşturur.

Bir dili kendi içine hapsederek dış etkilerden korumak mümkün değildir. Normal olarak her dil başka dillerden kendi ihtiyaçlarının gerekli kıldığı yeni kelimeler alabilir. Onlara da yeni kelimeler verebilir. Bellibaşlı dünya dillerinde bunun pek çok örneği vardır. Ancak, eğer bir dil bu gibi etkiler altında dış yapısı bakımından normal ölçüleri aşan yoğun bir değişikliğe uğrarsa, o zaman yabancı bir dilin veya dillerin ağır baskısı altına düşmüş olur. Hatta, bu baskı dolayısıyla, o dillerden yalnız kelime almakla kalmayıp, o kelimeler aracılığı ile yavaş yavaş o dillerin kurallarını da benimseme yolunu tutar. Böylece, dış yapıdan ve dıştan gelen etkiler, zamanla, dilin kendi normal yaşama şartlarından kaynaklanan iç yapısındaki değişme ve gelişmeleri basturarak onu tıkanıklığa sürükler. Dolayısıyla, o dil, etkilendiği yabancı bir dilin veya dillerin boyunduruğu altına düşmüş olur.

İşte bizim daha *Tanzimat* devrinde ortaya çıkmış olan dil davası da *Osmanlıca* veya *Osmanlı Türkçesi* dediğimiz üçlü ve melez imparatorluk dilinin geniş kitleye mal edilemeyen zümre dili durumundaki sun’î yapısına bir tepki niteliği taşımaktadır.

Bilindiği gibi Türkçe XI. yüzyıldan beri yukarıda belirtildiği üzere bir yandan kendi yapı ve işleyişinin gerekli kıldığı değişme ve gelişmeleri devam ettiren, bir yandan da İslâmlık öncesi medeniyet alanından İslâm medeniyeti alanına geçişin gerekli kıldığı kültür değişmeleri dolayısıyla, dış etkiler altında kalmış bulunuyordu. Osmanlı Devleti’nin imparatorluk hâline geçişi ile birlikte bu etki kendisini daha yoğun olarak duyurmuş; dile Arapça ve Farsçadan pek çok ek, kelime ve tamlamaların girmesine yol açmıştır. Sonuç, her biri ayrı bir dil ailesinden gelen Arapça, Farsça, Türkçe kelime ve kuralların karışmasından oluşmuş üçlü ve melez bir dilin yani Osmanlı Türkçesinin hâkimiyetidir. Gerçi, Osmanlı Türkçesi, kendi devrinin kültür şartları içinde çok işlenmiş ve bir medeniyet dili hâline getirilebilmişti. Fakat bu dilin Türkçe yanı gittikçe eriyip

zayıfladığı için, zamanla, geniş halk kitlesine hitap eden anlaşılır bir dil olma vasfını kaybetmişti. Böylece alelâde ifadelerde bile *konuşma*'nın yerini *mükâleme*, *çarpışma*'nın yerini *müsademe*, *bekleme*'nin yerini *intizar*, *yok*'un yerini *-nâ-mevcûd*, *et*'in yerini *lâhim*, *odun*'un yerini *hatab* kelimeleri kolaylıkla alabiliyordu. Hatta bir düşüdükçe kelimesi bile, Veysî gibi bir sanatkârın elinde tamlamalı, dolambaçlı ve tumturaklı bir söyleyişle *dest-i endîşe keyzümpâre-i âteşdân-ı efkâr ettikçe* kılığına bürünebiliyordu.

Öte yandan saray ve aydınlar zümresinde koyu bir Osmanlı-İslâm kültürünün yer almış ve dilimizin gittikçe Arapçalaşmaya ve Acemceleşmeye yüz tutmuş olması dolayısıyla, artık Türkçenin yetersizliğinden de söz edilerek hor görülmeye başlamıştı. Daha XIV. yüzyılda bile A ş ı k P a ş a 'nın *Garipnâme*'sinde yer alan ve ünlü:

Türk diline kimsene bakmaz idi.

Türlere hergiz gönül akmaz idi;

Türk dahi bilmez idi ol dilleri

ince yolu ol ulu menzilleri beyitleriyle dile getirilen bu durum, Ş e y h o ğ l u 'nun *Hurşid-nâmesi*'nde: “*Göbüt dildür bu dili irdedüm çok İsovıkdur tadı yokdur tuzu yokdur*

Yavandur lezzeti vü özi yokdur/Bilünmez aslı faslı yöni yöşi”

“Bilinmez kankıdır nâhoşi hoşi”, beyitleriyle bir aşağılanmaya dönüşmüş oluyordu. Bu tutum, hiç şüphe yok ki, millî şuurdaki körelme dolayısıyla, o devirde Türk diline takınılmış olan genel tavrın bir ifadesidir. Yaygınlık kazanmış olan bu genel tutum yüzündendir ki, Türkçe yalnız başına halk edebiyatında ve halka yönelmiş olan basit konulu eserlerde yer alabilmiş veya günlük ihtiyaca cevap verebilen bir konuşma dili olarak süregelmiştir.

Osmanlı toplumu, 1939 *Tanzimat* hareketi ile başlayan Batı'ya yönelik döneminde yeni birtakım ihtiyaçlarla karşı karşıya kalınca, Osmanlıcada da ıslahat ihtiyacı doğmuş ve sadeleşme hareketi şeklinde bir dil davası ortaya atılmıştır. Ş i n a s i ile başlayıp ileri geri çeşitli dalgalanmalardan geçerek 1910'lara kadar uzanan hareket, genellikle, yazı dilini Osmanlıca temelinde sadeleştirme ve Osmanlıca'yı daha anlaşılır bir dil durumuna getirme hedefine yönelmiş bulunuyordu. Fakat yapısında ve örgüsünde Türkçeyi hâkim kılan bir yenileşme olmadığından, bütün gayretler, dili yine Osmanlıca temelinde nispeten sadeleşmiş bir Yeni Osmanlıca merhalesine getirebilmiştir. Bu bakımdan, *Tanzimat* devri, bir arayış ve deneme devri olmaktan öteye geçememiştir. Gerçi, bu devirde sadeleşme hareketi yanında, Osmanlıcanın ağırlığına bir tepki olmak üzere Osmanlıcadaki bütün Arapça ve Farsça kelimelerin dilden atılması düşüncesinden kaynaklanan bir “*Tasfiyecilik*” hareketinin de yer aldığı görülmektedir. Fakat sadeleşme hareketi bir denge unsuru olarak daima ağır basmıştır. Ağdalı Osmanlıca'yı temsil eden “Fesahatçılık” ile “*Tasfiyecilik*” şeklindeki bu iki yönlü aşırılığın asıl alevlenmiş olduğu devir *Servet-i Fünûn* devridir. Ayrıca, *Servet-i Fünûn* devri, bu devir edebiyatçılarının san'at ve üslûp anlayışları yüzünden, sözlük köşelerindeki terk edilmiş kelimelerin bile kullanılış alanına döküldüğü, *sems*'ten *müşemmes* (güneşli), *zemherîr*'den *İzmihrar* (karakış), *lâne-i melâl* (hüzün yuvası), *tehibah*t (boş bahtlı=bahtsız) gibi tumturaklı yeni türetmeliren yapıldığı bir devirdir.

Dil davası, sadeleşme ve Türkçeleşme yolunda çok daha olumlu sonuçlara ulaşan şuurlu bir hareket hâline gelişini 1908'den sonraki yıllara borçludur.

1911-1923 yılları arasını kaplayan *Millî Edebiyat* dönemi “millî bir edebiyat için millî bir dil gereklidir” görüşünden hareket edilerek ve halk arasında yaşayan canlı dil ve İstanbul Türkçesi’ni örnek alarak, sadeleşme bakımından hayli yol almıştır. Bu dönemde Mehmet Emin, Ömer Seyfettin, Ali Canip vb. nin öncülük ettikleri *Türkçecilik* ve *Yeni Lisan* akımı,¹ büyük bir hizmet görmüş; Ziya Gökalp ile bir fikrîyata da bağlanabilmiştir.²

Dil davasının ikinci ana dönemi diye adlandırabileceğimiz bu dönemin en belirgin özelliği, Tanzimat’tan 2. Meşrutiyet’e kadar uzanan devredeki “Fesahatçılık” ve “Tasfiyecilik” gibi birbirine zıt fikir çarpışmalarının ifrat ve tefritlerinden arındırılarak sağlam bir senteze kavuşturulabilmesidir. Dilimizin Osmanlılık vasfından sıyrılarak yapı ve örgü bakımından Türkiye Türkçesi dediğimiz modern Türkçe’ye geçişinin sağlanabilmiş olmasıdır. Sosyal beklentilere cevap verebilen ve millî bir dil yaratma hedefini benimsemiş olan bu hareket sayesinde, Türk dili, Cumhuriyet devrine uzun bir mesafe katetmiş olarak girmiştir. Bu gelişme 1930’lu yıllara kadar Cumhuriyet devrinde de devam etmiştir.

Yalnız, Cumhuriyet devrine girildiği zaman, Türkçenin yapı ve işleyişine ters düşen yığınlarca yabancı kaynaklı ek ve kelimelerle kurulmuş isim, sıfat ve zarfların bulunuşu, sözlük, imlâ gramer ve terim meselelerinin askıda kalmış olması, Tazminat’tan beri dilimize girmiş bulunan Batı kaynaklı kelimelerin verdiği tedirginlik, dil konusuna ciddi ve sistemli bir şekilde yeniden eğilmeyi gerektiriyordu. Bu bakımdan dil davasının son merhalesini oluşturan *Cumhuriyet* devri, Türk dilinin gelişmesi için daha feyizli bir devir olmuştur denebilir.

Atatürk, 1932’de başlattığı ve çalışmalarına bizzat katıldığı *dil inkılâbı* ile, Türk diline, devlet felsefesinin ve millî kültür politikasının gerekli kıldığı bir anlayışla yönelmiştir. Onun dil inkılâbı ile ulaşmak istediği hedef: 1. Aydınların dili ile halkın dili, konuşma dili ile yazı dili arasındaki, daha önce Osmanlıca dolayısıyla ortaya çıkmış olan açıklığı iyice kapatarak, dile, millet varlığı içinde birleştirici ve bütünleştirici bir nitelik kazandırmaktır. 2. Türk diline millî bir gelişme yolu çizebilmektir. 3. Türkiye Cumhuriyeti’nde eğitimi millîleştirmek, öğretimi millî terbiyenin ihtiyaç duyduğu bir millî eğitim diline kavuşturabilmektir. 4. Dile işleklik kazandırarak, Türkçeyi millî kültürümüzün eksiksiz bir ifade vasıtası yapabilmek; uzun vadede, çağdaş ihtiyaçların gerekli kıldığı bütün kelime ve kavramları karşılayabilecek işlek ve zengin bir kültür dili durumuna getirebilmektir. 5. Dil inkılâbı ile çizilmiş olan bu hedeflere doğru yol alınabilmesi için, öncelikle dilin millet ve kültür varlığı ile tarih şuuru içindeki yerine oturabilmesi, dolayısıyla, Türk milletine olduğu gibi Türk diline de bir kişilik kazandırılması, Türkçenin bir bilim kolu olarak araştırılıp, kaynaklarına kadar uzanarak incelenmesi gerekiyordu. Bunun için 26 Eylül - 6 Ekim 1932 tarihleri arasında toplanmış olan *I. Türk Dil Kurultayı*’ndan sonra, Türk dili üzerindeki çalışmaları yönlendirecek mü-

¹ Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Zeynep Korkmaz, “Ömer Seyfettin ve Yeni Lisan”, *Millî Kültür*, C. II, S. I (Haziran 1980), s. 6-11.

² Bk. Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* (yayına hazırlayan M. Kaplan), Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp yayınları: 7, İstanbul 1976, s. 113 v. ö.

kemmel bir ana program da hazırlanmıştı.³ İşte bundan sonradır ki, inkılâplar bütünü içinde Türk diline daha sağlam bir yön verebilmek için çalışmalara başlandı.

Cumhuriyet devrinin dil konusundaki çalışmaları, bilimsel çalışmalar ve dil inkılâbı ile ilgili çalışmalar olarak iki ayrı bölümde ele alınabilir. Türk dilinin üniversitelerde ilk defa Cumhuriyetten sonra bir bilim dalı olarak yer alması, hatta dil ve tarih konularını derinlemesine ve yan dalları ile birlikte işleyecek müstakil bir fakültenin bile kurulmuş olması, bu devirde Türk diline ne kadar derinlemesine ölçülerle eğilinmiş olduğunun açık bir delilidir.

1932 yılından başlayarak ele alınmış bulunan dil inkılâbı ile ilgili çalışmalar ise, Atatürk tarafından kurdurulmuş ve ilk tüzük taslağı da kendisince hazırlanmış olan bir dernek eliyle (Türk Dili Tetkik Cemiyeti), yürütülmüştür. Bu çalışmaları nitelik ve yöntemleri bakımından Atatürk devri çalışmaları ve Atatürk'ten sonraki dönem çalışmaları olarak iki safhada ele almak uygun olur.

Eğer dil inkılâbının 1932-1982 yılları arasında uzanan 50 yıllık döneminin genel bir değerlendirmesi yapılırsa, dilimizin kendi bünyesine uymayan Arapça, Farsça kaynaklı pek çok kelimeyi atarak, Türkçeleşme yolunda artık gereksiz müdahalelere ihtiyaç duyurmayan çok büyük bir yol almış olduğunu belirtmeliyiz. Türkçeye bağlılığın ve anadili sevgisinin doğmuş ve kuvvetlenmiş olması da iftiharla kaydedilecek bir husustur. Ancak, bu büyük çaptaki olumlu gelişmelere rağmen, dili özleştirme çalışmalarının Atatürk'ten sonraki yıllarda, özellikle 1960-1982 yılları arasında, fikir temeli ve uygulama yöntemi bakımından, dil inkılâbının öngördüğü temel ilkelere aykırı bir yönde yol alışı ve bazı çevrelerde bu gidişin bir akım haline gelme eğilimi gösterecek kadar yoğunlaşmış olması, Türkçenin gelişmiş bir kültür dili olma yolundaki akışında büyük tıkanıklıklar doğurmakta, onun gelişip gürleşmesini engelleyen yen yeni önemli sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunların bellibaşlarını şu noktalarda toplayabiliriz:

1. Yukarıda da belirtildiği üzere, 1932 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyeti (daha sonraki adıyla Türk Dil Kurumu)'nin kuruluşundan sonra, I. Türk Dil Kurultayı'nda alınan kararlar gereğince, Atatürk'ün direktifi ile Türk dilini en modern dilcilik metotlarıyla ele alıp incelemeyi gerektiren mükemmel bir çalışma programı hazırlanmıştır. Fakat, Atatürk devrinde bu programın bazı maddeleri ele alınıp gerçekleştirme yoluna girildiği hâlde, Atatürk'ten sonraki dönemde, ya programın gerektiği şekilde ele alınamamış yahut da dilciliğin gerekli kıldığı yöntemlere uyularak yürütülememiş olduğundan, dil inkılâbı, bilimin öncülüğünden uzaklaşarak amatörce bir yöntemin, daha doğrusu bir yöntemsizliğin emrine girmiştir. İşte bu gün ortaya çıkan ve çözüm bekleyen sorunların büyük bir kısmı bu yanlış yönlendirmenin doğal bir sonucudur. Bu programda, Türk dilinin yapı özelliklerinin ve türetme imkânlarının ortaya konabilmesi için en eski kaynaklara inen derinlemesine çalışmalar yapılması hususu yer aldığı ve Atatürk devrinden sonra, Arapça, Farsça kökenli her kelimeye yeni bir karşılık arandığı hâlde, bugüne kadar bu çalışmalarda kelime türetecek olanlara önderlik edecek, ana kaynaklara dayalı derinlemesine bir ekler sözlüğü bile hazırlanamamıştır. Kelime türetenler, Türkçenin hangi eklerinin hangi türlü köklere gelebilecekleri ve bunların ne gibi görevlerle kullanıldıkları, hangilerinin işlek, hangilerinin ölü ve geliştirilmeye elverişli

³ Programın maddeleri için bk. *I. Türk Dil Kurultayı Müzakere Zabıtları*, s. 455-456; Zeynep Korkmaz, *Türk Dilinin Tarihî Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi*, Ankara Üniv. DTCF. yay. 1963, s. 55-56.

ekler olmadıkları konusunda hazırlıklı olmadıkları için, yeni türetmelerde ve kelime yapımında kendilerini Türkçenin özelliklerine ters düşen yüzlerce yanlış kelime ortaya atma yanılığısından kurtaramamışlardır.

2. Özleştirme yolundaki çalışmaların bu gün en çok eleştiriye uğrayan ve yeni birtakım sorunların doğmasına yol açan yanı, özleştirmeciliğin, dildeki yabancı kökenli bütün kelimeleri dilden atma şeklinde bir tasfiyecilik, yani dilde ırkçılık hareketine dönüştürülmüş olmasıdır.

Böyle bir anlayış, dil inkılâbının temel felsefesi ile bağdaştırılamayacağı gibi, yönelmiş olduğu hedefe de ters düşmektedir. İnkılâbın hedefi, yapı özelliklerine aykırı düştüğü için Türkçeye zarar veren *intihap* (seçim), *maişet* (geçim), *tezelsül* (sarsıntı), *tevahhuş* (ürküntü), *şayia* (söylenti), *adem-i itilâf* (uyuşmazlık), *lâ-yemut* (ölümsüzlük), *bî-karar* (kararsız) *ceza-yı nakdî* (para cezası), *tolerans* (hoşgörü), *yatırım* (plasman) gibi yabancı kelime ve ekleri dilden atmak, dolayısıyla genel dilde aydınların dili ile halk dili arasındaki açıklığı kapatarak birleştirici ve bütünleştirici bir dil yaratmak, Türkçenin ihtiyaç duyduğu yeni kelime ve kavramlara karşılıklar bularak Türkçeyi uzun vadede çağdaş medeniyetin gerektirdiği dolgunlukta işlek ve zengin bir kültür dili durumuna getirebilmek olduğuna göre, böyle bir amaç tasfiyecilik yolu ile gerçekleştirilemez. Bu yol, dilin, tarihi varlığı boyunca elde etmiş olduğu kelime hazinesini ve ifade gücünü yer yer gereksiz ve hattâ zararlı budama işlemlerine tabi tutar. Oysa, dilin hangi kelimelerinin atılması gerektiğini, şartlanmış bir tasfiyecilik anlayışı değil, dilin imkân ve ihtiyaçları ile kendi yaratma gücünü göz önünde bulunduran dilcilik ilminin ölçüleri tayin eder. Kaldı ki, Osmanlıcaya şiddetli bir tepki almak üzere daha *Tanzimat* devrinde başlamış; Şemseddin Sami, Necip Asım, Fuat Köseraif gibi baş temsilcilerle *Servet-i Fünûn* ve *Millî Edebiyat* devirlerini aşarak Cumhuriyet devrine kadar uzanmış olan bu hareket, Cumhuriyet devrinde de son bir deneme ve uygulama devresinden geçirilmiştir. Ne var ki, önce 1932-1934 ve daha ılımlı ölçülerle 1934-1936 yılları arasındaki denemeler, sonuç olarak dili tam bir karışıklığa sürükleme tehlikesi doğurmuş bulunuyordu. Halk ağızlarından derleme ve eski kaynaklardan tarama yolu ile elde edilen Türkçe malzeme devlet dairelerinde ve basında kullanılmaya başlayınca, Osmanlıca *kâtip* gibi bir kelimenin yerini *bahşı*, *bakşı* *bitgen*, *bitigen*, *bitici*, *bitküçi*, *bitikçi*, *çiyüçil*, *piçkiç*, *pitküç*, *tayşı*, *yazıcı* gibi çoğu Türkiye Türkçesi'nin ses ve şekil' bilgisi yapılarıyla gelişme şartlarına ters düşen ve bir yabancı kelimeden farksız görünen karşılıklar almaya başlamıştı. *Kalem* kelimesi için her biri ayrı bir lehçeden gelme *yazgaç*, *çizgiç*, *yağuş*, *yuvuş* gibi anlaşılması ve benimsenmesi güç şekiller kullanılır olmuştu. *Kanun* kelimesi *cosun*, *cosuk*, *çozak*, *nom*, *öndü*, *salım*, *tere*, *töre*, *törü*, *tozak*, *tuzak*, *tutum*, *ülgü*, *yasa*, *yasak*, *yosun* gibi kelimelerle karşılanacak duruma gelmişti. Bu durum, ister istemez dilde büyük bir sıkıntı ve kargaşa doğuyordu. Özleştirme çalışmalarının tasfiyecilik yoluyla böyle bir çıkmaza doğru sürüklendiğini gören Atatürk; "Türkçenin hiçbir yabancı kelimeye ihtiyacı olmadığını söyleyenlerin iddiasını tecrübe ettik. Dili bir çıkmaza sokmuşuzdur. Maksatlarımızı anlatamaz olmuşuzdur. Bırakırlar mı dili bu çıkmazda? Hayır biz daha önce kurtarmaya bakalım" ⁴ demiştir.

⁴ Falih Rıfkı Atay, *Çankaya (Atatürk Devri Hâtıraları)* C. II İstanbul 1961, s. 451-452; Dünya Gazetesi, 17 Temmuz 1966.

1935 yılında, Tarama Dergisi'ndeki çeşitli karşılıkları, bir Osmanlıca kelimeye bir-tek Türkçe karşılık bırakılacak şekilde ayıklamadan geçiren komisyonca hazırlanmış olan *Osmanlıcadan Türkçeye Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzları*'nın da, tasfiyeciliğin yol açtığı anarşiyi gereğince dizginleyemediğini görmüştü. *Sabah, millet, devir, kuvvet* gibi harcıâlem kelimelerden fedakârlık edilemeyeceğini gören Atatürk, bu konudaki görüşünü komisyon başkanı Falih Rıfkı Atay'a şu sözlerle açıklamıştır: “*Memleketimizin en büyük bilginlerini, yazarlarını bir komisyon hâlinde aylarca çalıştırdık. Elde edilen netice şu bir küçük lûgatten ibaret. Bu Tarama Dergileri ve Cep Kılavuzlarıyla bu dil işi yürümez Falih Bey, biz Osmanlıcadan ve Batı dillerinden istifadeye mecburuz*” demiştir.

1936 yılından başlayarak, artık tasfiyecilik yolundaki çalışmalara da itibar etmemiştir. *Güneş-Dil Teorisi* ile bir yandan Türk dilinin kaynaklarına inen araştırmalar yapılması fikrini telkin eder, bir yandan millete köklü bir dil ve tarih-şuuru aşlamak isterken, özleştirme çalışmaları çıkmaza doğru sürüklenince ondan pratik bir maksatla da yararlanarak, tasfiyeciliğin yolunu tıkamıştır. Bu teoriye göre, mademki Türkçe bütün dillere kaynaklık etmiş bir dildi o hâlde, dilimize girmiş ve benimsenmiş yabancı asıllı kelimelerin de dilden atılmasına gerek kalmamıştı. Nitekim *karakol* kelimesi üzerinde yapılan bir etimoloji zorlaması dolayısıyla: “*Yeni Türkçe kelimeler teklif edebiliriz. Bu yönde ısrarla çalışmalıyız. Fakat bunları Türk dilinin olgunlaşma seyrine bırakmalıyız. Birkaç gün önce Ahmet Cevat Bey'e söyledim, “Ketebe”, “yektübü” Arabın'dır. “Kâtip, kitap, mektup” Türkün'dür*” diyordu. Atatürk, bu sözleriyle, artık tarihi görevini tamamlamış olan Osmanlıcaya dönüş yapılmasına değil, halkın dil ve edebiyatına yerleşerek Türkçeleşmiş ve herkes tarafından kolayca anlaşılacak kelimelerin Türkçe sayılması gerektiğine işaret ediyordu. Bunlara öz Türkçe birer karşılık aramak, boş yere emek ve zaman harcamaktı. Bu gibi çalışmaların ilim yoluyla ve sağlam bir metotla yürütülmesi gereği ortaya çıkmıştı. Nitekim Atatürk, 1935 yılında *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi*'ni kurdu. Dil çalışmalarını “*Dünyada her şey için, hayat için en hakikî mürşid ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşid aramak gaflettir, dalâlettir*” görüşü ile, önce bilimin öncülüğüne bırakmak istemiştir. 1936 yılının Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açış konuşmasında da dil ve tarih kurumlarının az zaman içinde ulusal akademiler haline dönüşmesini isteyerek, Türk dili çalışmalarının kurum içinde de ilim rayına oturtulması gereğine işaret etmiştir.

3. Öte yandan dilimiz Millî Edebiyat döneminden beri yürütülegelen sadeleşme hareketleri ve dil inkılâbına bağlı çalışmalarla 70-80 yıl içinde genel dil açısından artık çok büyük bir yol almıştır. Bu gün onun Arapça, Farsça gibi Doğu dilleriyle hemen hemen bir problemi kalmamıştır, denebilir. Yalnız Türkçe'nin yapı ve kurallarına ters düşen ve daha karşılıkları bulunmamış olan bazı kelime ve şekiller üzerinde durulabilir. Dilcilik açısından asıl üzerinde durulması gereken husus, Batı kaynaklı yabancı kelimeler konusudur. Türkçemiz bu gün günlük konuşmalara kadar girip yerleşmiş olan ve Türkçenin ölçüleri ile bağdaşamayan yüzlerce Batı kaynaklı kelime akını ile karşı karşıyadır *ambalaj, ambargo, aksiyon, bluz, bukle, dekor, desinatör, direksiyon, enflasyon, evaze, kasket, kravat, kaşkol, gardrop, kolye, losyon, metal, mikrofon, pasaj, personel, prova, puan, rapor, randevu, reklâm, tansiyon, radyo, televizyon, video, voleybol* gibi. Bunlardan bir kısmı uluslararası ortak kültür kelimeleri olsa bile, içlerinde Türkçeleştirilebilecek olanları da çoktur. Ne yazık ki, özleştirmecilik yolundaki

çalışmalar, dile, kendi kendine yaratıcılığa yönelmiş bir işleklilik kazandıramadığı için, bunları önlemek mümkün olamamaktadır. Böylece, Türkçe; Arapça, Farsça gibi Doğu dillerinin hakimiyetinden kurtulmak için 1839'dan beri mücadele vermişken, bu defa da Batı dillerinin kültürel hâkimiyetine doğru yol alma gibi bir tehlike ile iç içe girmiş bulunmaktadır. Bu gün için çözüm bekleyen önemli sorunlarımızdan biri de budur.

Ayrıca, dilimiz, Doğu ve Batı kaynaklı bilim terimlerine karşılıklar arama ve çağdaş ihtiyaçların ortaya koyduğu yeni birtakım kavramları karşılayacak sağlam türetmeler yapma ihtiyacı ile de karşı karşıyadır. Bu alanda büyük bir boşluk ve yetersizlik vardır. *Astigmatizm/yaşık görü, bronchite proliferantel/üsmeli tınlıkça, pleurite/yanzarca, absorbsiyon/soğurulma, reaksiyona giren maddeler için/tepkenler, participium/ortaç, gerundium/uulaç, zamir/adıl, müfredat programı/öğretek, davacı/dilevci, hak/ülev, temsilci/yansıtman, vekil/bakman, müvekkil/baktırmak, klinik/bakılık, kira/tutmalık, kiracı/tutman* vb. karşılıklar dili besleyici ve geliştirici olmaktan çok sakatlayıcıdır. Bugün için bilim dili ve terimler konusu sağlam çözüm bekleyen bir yetersizlik içinde bocalarken, dil çalışmalarının sorumluluğunu yüklenmiş olanların, artık hedefine ulaşmış sayılan ve yurttaşlar arasında normal anlaşmayı sağlayan genel dili tasfiye etme yolunu tutmuş olmaları, doğurduğu zararlı sonuçlar bakımından, önemli hücum noktalarından birini oluşturmaktadır.

4. Her dil gibi Türkçe de çeşitli tarihî sosyal ve kültürel şartlara bağlı olarak, varlığı boyunca hem kendisi Farsça, Rusça, Macarca, Sırpça, Bulgarca gibi dillere kelimeler vermiş hem de yakın geçmişte Arapça, Farsça, Rumca, Fransızca, İtalyanca gibi dillerden kelimeler almıştır. Bunlar içinde bağlı bulunduğumuz ortak medeniyet alanı dolayısıyla Arapça ve Farsça kelimeler ağırlıklı bir yer tutmaktadır. Ancak, şurası da bir gerçektir ki dil bu kelimelerden bir kısmını artık kendi kural ve kalıplarının süzgecinden geçirerek Türkçeleştirmiş olduğu için (*nerdbân/merdiven, zुकak/sokak, Таht-ı kal'a 'kale altı' > Таhtakale* gibi), bunlar halkın diline kadar girip benimsenmiş, şekil ve anlam bakımından öteki Türkçe kelimelerden ayırt edilemez duruma gelmiştir: *Akıl, ambar, aşk, bahçe, bülbül, cahil, cevap, çamaşır, çarşaf, din, edep, efendi, emir, eser, hasta, hatır, hatırlamak, kültür, ömür, sınır* gibi kelimeler, bunlardan yalnız birkaçıdır.

Bir kelimenin Türkçe sayılmasının ölçüsü, onun köken bakımından Türkçe olması mıdır? Yoksa, kökeni Türkçe olan kelimeler gibi dilin ses yapısına ve zevkine uygun olması ve herkes tarafından kolayca anlaşılabilmesi midir? *Lâmba* ve *masa* kelimeleri kökenleri bakımından Lâtin kaynaklıdır. Fakat dilde Türkçe kelimelerden farksız duruma geldikleri için, bu kelimeleri 45 milyon nüfusun her ferdi kolaylıkla anlayabilmektedir. Türkçenin gelişmesine engel olacak bir tarafları da yoktur. *Kira* ve *kiracı* kelimeleri herkesin kolaylıkla anlayabildiği kelimeler olduğu hâlde, *tutmalık* ve *tutman* karşılıkları, onu dinleyenlerde bir yabancı kelime izlenimi bırakmaktadır. Bu bakımdan *akıl/üs, aşk/sevi, cahil/bilisiz, eser/yapıt, tatil/dinlence, şüpheli/ikircil, şarkı söylemek/ırlamak, ruhî/tinsel* örneklerinde görüldüğü gibi, özleştirmecilerin Türkçeleşmiş olan kelimelere de karşılık aramaları, dil ve dilciliğin bağlı bulunduğu şartlara sırt çevirmektir. Dili besleyen kaynakları kurutarak onu kendi kendine yabancılaştırmaktır. Bu bakımdan, dili Türkçeleştirme anlayışı ile dilde tasfiyecilik anlayışını birbirine karıştırmamak; dilin, Türkçeleştirme fonksiyonunu kendiliğinden işleterek kendisine mal etmiş olduğu bu türlü kelimelere dokunmamak gerekir. Biz dilciler, dildeki kelimeleri Türkçe kelimeler, alıntı kelimeler (Lehnwort) ve yabancı kelimeler (Fremdwort) diye üçe ayırırız. Yukarıda da

belirtildiği gibi, dil, alıntı kelimeler üzerinde kendi hükmünü yürüterek onu kendi bünyesine sindirmiştir. Bunların Türkçe kelimelerden farkı kalmamıştır. Türkçe kelimelerle birlikte her türlü türetmelere ve genişletmelere elverişli duruma gelmişlerdir. Dilden atılacak olan kelimeler bunlar değil, daha yabancılaşma vasfını üzerinden atamamış olanlardır. Durum böyle iken, Türkçeleşmiş kelimelere el atmak, dili zenginleştirmeye çalışmak değil, dilin kelime hazinesi daraltmak anlatım gücünü zayıflatarak yeni yeni sorunlara yol açmaktır. Böyle bir tutum, dil inkılabının dayandığı fikir temeli ve yöneldiği hedefle elbette bağdaştırılmaz.

5. Tasfiyecilik anlayışının getirdiği sakat uygulamalardan biri de yer yer Türkçe zannı ile yabancı bazı şekillerin dile sürülmesi veya öz be öz Türkçe olan bazı şekillerin dilden atılarak bunların yerine öz Türkçecilik adına yabancı şekillerin getirilmiş olmasıdır. Bu durumun belirgin iki örneği *zorunluk* ve *tüm* kelimeleridir. "*Mecburiyet*" ve "*zaruret*" karşılığında öz Türkçedir diye kullanılan *zorunluk* kelimesi Farsça *zor* (*zûr*) kelimesinden genişletilmiş olan ve dilde yalnız başına bir anlamı bulunmayan *zorun* gibi belirsiz bir kelimedenden kaynaklanmaktadır. Arapça *tümme* mastarından geldiği sanılan *tüm* kelimesi ise dilimizde bir isimdir ve isim olarak kullanılışı da normaldir. *Bir şeyin tümü üzerinde durmak; konuyu tümüyle geliştirmek* gibi. Fakat son yıllarda, bir sıfat olan güzelim Türkçe *bütün* kelimesi dilden kovularak yerine bu *tüm* kelimesi getirilmiştir: *Bütün yollar tutulmuştu yerine tüm yollar tutulmuştu; bütün dünya y./ tüm dünya; tüm insanlar, tüm sevdiklerimiz, tüm mutluluklar* gibi. Bu türlü kullanışlar, ister istemez anadili duygu ve zevkini zedeleyici olmaktadır.

Bunlara, yabancı dillerdeki kelimelere benzetilerek yapılmış olan *imaj/imge*, *semboll/simg*e, *tesbit/saptama*, *hegemon/egemen* gibi kelimelerle; *dural* (sakin), *dönel* (dönen, devaranî), *süel* (askerî), *adil*, *tinsel*, *öğretsel* (terbiyevî öğretici), *edimsel* (fiilî) vb. kelimelerdeki Lâtin kaynaklı yabancı ekler ve daha pek çok örnek eklenebilir.

6. Her dil gibi Türkçenin de yapı ve işleyişini belirli bir sisteme bağlayan kurallar topluluğu ve grameri vardır. Türkçe, gramer yapısı bakımından çok düzenli bir dildir. Hangi türlü eklerin hangi türlü kelimelere ne gibi görevlerle gelerek hangi türlü kelimeler türetebileceği bellidir. Bu düzenin dışına çıkmak, dilin sistem yapısına aykırı hareket etmek olur. Bu bakımdan, yeni kelime türetmelerinde belirli ölçülere karşı gelmek mümkün değildir. Oysa, özleştirmecilik adı altında yürütülen çalışmalara bağlı türetmelerin pek çoğunda sistemlilik yerine başbozukluk hâkimdir. Söz gelişi *-gın/-gin* eki, Türkçede *dal-gın*, *yan-gın*, *bit-kin*, *şiş-kin*, *yor-gun* örneklerinde görüldüğü üzere, yalnız fiillerden isim ve sıfatlar türeten bir ek olduğu için, bu ekin fiil yerine *öz* gibi bir isme getirilerek bundan *öz+gün* (orijinal) şeklinde bir türetme yapılması doğru değildir. Bu eki *baş*, *yaş*, *iz* gibi daha başka isimlere getirerek *baş-kın*, *yaz-gın*, *iz-gin* şekillerinde benzer türetmeler yapma imkânı yoktur. Yapsak da anlaşılmaz. Dilin bütün toplumca benimsenmiş ortak kurallarına aykırı düşen bu gibi yanlış kuruluşlar dil ile düşünce arasındaki bağı koparır. Çünkü zihindeki her kavram ile, o kavramın dildeki karşılığı olan kelimeler arasında bir bağlantı bir denklik söz konusudur. Bu mantıkî bağlantı ve denklik dilin koyduğu kurallarla sağlanır. Bu kurallara ve dilin koyduğu normal ölçülere uymayan bir şekil, bir kelime zihinde, o kelimeye karşılık olan tasavvur ve kavramı kolay kolay uyandıramaz. Söz gelişi, *giy-im* gibi bir kelimeyi telâffuz eder etmez, bu kelimenin zihindeki karşılığı olan kavram kolaylıkla canlanabildiği hâlde, *tasarım* gibi bir kelimedede buna karşılık olan kavram kolaylıkla canlanamıyor. Çünkü *-m* eki dilimizde fiillerden

isim türeten bir ektir. Oysa, *tasarmak* gibi bir fiilimiz yoktur. Yalnız *tasarı* ismi vardır. Ekin bir fiile değil de böyle bir isme getirilmiş olması, dilin zihindeki mantık düzenine ters düşmekte ve *alım*, *satım*, *tüketim* gibi normal yapıdaki örneklerle bağdaştırılamamaktadır. Bu yüzden de dil ile düşünce arasındaki normal ilişki zedelenmekte; tıpkı kötü ayarlanmış bir fotoğraf makinesi ile çekilen ve şekilleri hayal meyal farkedilebilen bozuk bir resim gibi, kavramlarda ve düşüncede bulanma başgöstermektedir. Unutmamak gerekir ki, bir dilin ses kalıpları içine yerleştirilmiş olan kelimeler, doğrudan doğruya o dilin kendisi değildir. Bu kelimelerin anlamlı birer duygu ve düşünce hâline dönüştürülebilmesi ancak gramerin yardımı ile gerçekleştirilebilir. Bir yabancı dil öğrenirken bu açıdan bakılınca, görülür ki, gramer, aynı zamanda kelimelerle, ekleri ve kelime gruplarını bir sistem içinde birbirine bağlayarak anlaşmayı sağlayan bir kurallar toplamıdır. O hâlde, dili düşünce hâline dönüştüren sağlam vasıta yine gramerdir. Gramer bir milletin düşünce sisteminin yüzlerce yıllık değerlendirme birikimlerinden oluşmuş ve topluma maledilmiş ortak ifade kalıplarıdır. Bu bakımdan dilin kendi kurallarına ve işleyiş şartlarına ters düşen ifade şekilleri yaygınlaştıkça, dil ile onu konuşan fertler arasındaki sosyal akrabalık bağı gevşemekte, dolayısıyla dil ile düşünce arasındaki bağ da kopmaya başlamaktadır. Bu gün böyle bir dilin örneklerini çeşitli dergi sayfaları arasında da, bilim eserleri arasında da bulabilmekteyiz. Nitekim: “*Gerçek iletişimde her tümcenin özgül bir edimsel işlevi vardır. Bunlar değişik söz edimleridir. Her birinin ayrı uyumluluk koşulları, yasanları ve edileri vardır. Bu yasanlar belirttik ya da örtük olarak iletilebilir*” şeklindeki cümleleri kavrayabilmek için dilci olmak yeterli değildir. Bu cümlelerde geçen ve herkesçe bilinmeyen kelimeleri de teker teker öğrenmek gerekmektedir.

Dilin bu türlü uygulamalarla bağlı bulunduğu kurallardan ve sistem yapısından koparılmış olması, yeni kelime türetme şartları bakımından, onu donmuş birtakım kelime kalıpları içine sıkıştırmakta, kendi kendini geliştirerek işleklik kazanmasına engel olmaktadır. Böyle bir dil, yaşayan canlı bir dil değil, elbette Osmanlıca gibi genel dilden kopmaya başlamış bir sun’î dildir. İşte, Türkçeye işleklik kazandıracak yöntemlere itibar edilmemiş olduğu içindir ki, bu gün dilimizin yapı ve işleyişine ters düşen Batı kaynaklı yüzlerce kelimenin dilde taht kurması önlenememiş; dolayısıyla dil yine de yabancı boyunduruğuna açık tutulmuştur. Bilindiği gibi, dil, benzeri türetmelere örneklik edemeyen donmuş uydurma kelimelerle değil, kendi özelliklerine uygun işlek eklerle canlılık kazanır ve gürleşebilir. Bu bakımdan özleştirmecilerin: “*Devrimci görüş dil kurallarının tutsağı olamaz*” şeklindeki başıbozukluk anlayışı dil inkılâbının dili zenginleştirme ilkesi ile taban tabana zıtlaşır. Bundan dolayı da *aşırı özleştirmecilik* hareketi, yeni kelime yaratmak veya dili millî dile çekmek gibi bir akım sayılamaz. Dilin bu yöndeki çıkmazdan kurtarılabilmesi, bu günkü ihtiyaçların gerekli kıldığı kelime ve terimler üzerinde durulurken, Türkçenin yapı ve işleyişindeki ana özelliklere titizlikle uyulması ile mümkündür.

Türkçeleştirme çalışmalarında yıllarca bu hususa sırt çevrilmiş olması, dilimizi yavaş yavaş yozlaşmaya ve Osmanlıcaya benzer bir sun’ileşmeye doğru sürüklenme dışında, dilin bir millet varlığı içindeki fonksiyonu bakımından, daha başka tehlikeli bir durum da ortaya çıkarmaktadır. Şöyle ki: Dilin sistem yapısı ile bağdaşamayan ve sosyal akrabalık ölçülerini zedeleyen zorlamalar, toplumda tam olarak benimsenip dile maledilemediği için, bir yanda *azışık* (şiddetli), *bası* (baskı), *betim*, *ekin* (ekit, ekim), *yapıtı*, *düşkün*, *küğ* (müzik), *yadsmak*, *sevi*, *seslem* (hece), *özdek*, *özdeksel us*, *utku*; *sözlüksel anlam*, *dilsel*

özgürlük, düşünsel yanlılık, bütünsel kuram, askersel malzeme, ulusal savaşım diyenler grubu ortaya çıkmış; öte yanda bunların yerine şiddetli, tasvir, kültür, eser, düşünce, inkâr etmek, aşk, akıl, hece, madde, maddî müzik, zafer kelimelerini; sözlük anlamı, dil özgürlüğü, düşünce yanlılığı, bütünlüleyici teori, millî mücadele gibi, dilin yapısına, mantık, anlam bilim ve zevk ölçülerine uygun buldukları şekilleri kullanmakta devam edenler grubu yer almıştır. Bu fiilî durum, doğrudan doğruya dilde bölünmenin ifadesi olduğu için, dilin ve dil inkılâbının birleştiricilik ve bütünlüleştiricilik vasfına da ters düşmüştür.

7. Ne pahasına olursa olsun dilde yerleşmiş ve çoğu da Türkçeleşmiş bulunan Arapça, Farsça kelimeleri kullanmama gayreti, ortaya atılan bir kısım yeni kelimelere birden fazla anlam yüklemiştir. *Aşama* kelimesinin “kademe, basamak, hamle, safha, derece, rütbe;” *düzye* kelimesinin “seviye, devre, dereke, plân; *kişi* kelimesinin “adam, insan, şahıs, fert, kişi kimse”; *neden* kelimesinin “sebeup, vasıta, dolaylı, münasebet” anlamları ile kullanılması bundandır. Bu gayretkeşlik *yürek* kelimesini kalbin, *kuşku* kelimesini *şüphe*’nin yerine geçirmiş; *kalpsiz insan*’la (merhametsiz) *yüreksiz insan* (korkak, cesaretsiz); *şüpheli adam* (kendinden şüphe edilen adam) ile *kuşkululu adam* (vehim, korkak ve şüpheli) arasındaki anlam incliklerini siler olmuştur. Bunun *akıllus* değişmesinde göze çarptığı gibi (*akıllı/akılsız, uslu/ussuz*) daha birçok örneğini sıralamak mümkündür. Bu durumlar ister istemez dilin kelime hazinesi bakımından gittikçe daralmasına ve ifade gücü bakımından zayıflayıp büzülmesine yol açmaktadır. Çünkü dilde bir kavramın, taşıdığı anlam inceliklerine göre birden fazla kelime ile karşılanması bir zenginlik, bir kelimenin bazı kavramları karşılayamaz duruma düşmesi bir zayıflık belirtisidir.

Bundan başka bir dilin kelimeleri ancak yüzyıllar boyunca süregelen gelişmelerle olgunluk ve dolgunluk kazanır. *Gönül* ve *kalb*’in yerine *yürek* kelimesini getirdik diye, *gönül yarası* yerine *yürek yarası*, *kalp kırmak* yerine *yürek kırmak* diyebilir miyiz? *Akıl* ile *us* yer değiştirdi diye, *akıl var yakın var*, *akıl akıldan üstündür*, *akıl satmak*, *akıl sır ermemek* gibi, anlam inceliği, zevk ve ifade gücü bakımından dilin doruğuna yükselmiş olan deyimlerdeki *akıl* kelimesini feda etmek mümkün müdür? Arapçadan geçme *kafa*’nın yerine *baş*’ı getirmekle düğüm çözülebiliyor mu? *Kafasız* ile *başsız*, *kafayı çekmek*’le *başı çekmek* aynı şeyler midir?

Türkçeleşmiş ve deyimlere kadar girerek dilimizi pek zenginleştirmiş olan bu alıntı kelimeler yerine yenilerini koyunca, onların bu anlam dolgunluğunu kazanarak yeni deyimler yaratabilmesi için kaç yüzyıl beklemek gerekeceği hesaba katılmış mıdır? Görülüyor ki, bu türlü sakat bir tutum, dili ifade gücü bakımından zayıflığa iten ve getirilen bir sonuçtan öteye geçememektedir.

8. Bu türlü aksaklıkların tabii bir sonucu olarak dil ile düşünce, dil ile sosyal yapı arasındaki bağ gevşeyip kopma tehlikesi gösterdiği için aşırı özleştirmeçilerin elinde, dil, birleştirici ve bütünlüleştirici vasfını kaybederek bütün bir milleti değil belirli bir zümrenin anlatım vasıtası olan bir sınıf diline dönüşmeye başlamıştır. Oysa, oluşması ve işlevleri bakımından, dilin insanoğlunun iç dünyası ile çevresi ve dış dünyası arasında bağlantı kuran, duygu ve düşüncelerin ifade vasıtası olan bir sosyal kurum oluşu, tabii olarak dil ile düşünce, dil ile sosyal yapı ve o sosyal yapının belirli değer ölçüleri ile şekillenmiş kültür içeriği arasında sıkı bir bağlantının varlığını ortaya koymaktadır. Bir milletin tarihi, coğrafyası, dinî değer ölçüleri, folkloru, müziği, sanatı, edebiyatı, ilmi, dünya

görüŖü ve millet olmayı gerçekleŖtiren her türlü ortak değerleri yüzyılların süzgecinden süzüle süzüle kelimelerde, deyimlerde sembolleŖerek hep dil hazinesine akıtılır. Özü nü orada saklar. Böylece, dil sosyal yapının ve kültürün sadık bir aynası olur.

Üstelik, dil aynı zamanda bir kültür yaratıcısı olarak da karŖımıza çıkmaktadır. Çünkü, duygu ve düşünce nin tam olarak anlatılabilmesi dilin mükemmelliğine ve zenginliğine bağlıdır. Dilin anlatım gücünün aŖağı bir seviyede kalmıŖ olması, onun daha yüksek bir gaye ile kullanılması için gerekli Ŗartların eksikliğinden kaynaklanır. Üstün düşünceler ancak dildeki geniş anlatım imkânları ile açığa vurulabilir. Bu da demektir ki, dil üstünlüğü kültür üstünlüğü, dil zayıflığı kültür zayıflığı sonucunu doğurur. Atatürk'ün Türk dilinin kaynaklarına kadar inilerek araŖtırılıp incelenmesini istemiŖ olması, aynı zamanda dil Ŗuurunu tarih Ŗuru içine yerleŖtirip, geğmişle ve kültürle olan bağlantısını koruma amacına dayanmaktadır. Bilindiği gibi, kültür, bir insan toplumunun kendi tarihî geliŖmesi için gerekli olan muhteva birikimi ve Ŗurudur. Türk toplumunun ruhu ve kimliği millî kültürde yaŖamaktadır. AŖırı özleŖtirmecilik hareketinin bağlı bulunduğu bir dil anlayıŖı, yukarıda belirtmeğe çalıŖtıęımız özellikleri dolayısıyla, Türkçeyi, belli bir zümreye hitap eden bir *sınıf diline* doğru yöneltmekte olduğundan, dolayısıyla, Türkiye'de bir kültür devrimini gerçekleŖtirme yolundaki zararlı faaliyetlere de açık bulunmaktadır. Çünkü, dili kültürden ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu gün Türkiye'ye yöneltilmiŖ olan kültür saldırısı dünyada yürütölen ideolojik savaŖın bir parçasıdır. Bu savaŖ toplumun kimliğini ve kiŖilięini oluŖturan kültürü bazı kısımlarıyla yeniden kurabilmek için, kültürü meydana getiren temel unsurlara ve sosyal değerlere yeni bir Ŗekil ve içerik vermek ihtiyacındadır. Böylece, millî kültür yerine enternasyonal bir kültür yaratma amacına yönelmiŖtir.

Bu amaca hizmet edebilecek olan dil de elbette birleŖtirici ve bütönlöŖtirici nitelikteki ortak dil değil, çeŖitli yönleri ile bu vasıflarından sıyrıлма yoluna girmiŖ bulunan sınıf dilidir. Bu durum, aŖırı dilcilikteki uygulamaların ortaya koyduğu gerçekler dıŖında "*dil devriminin Türkiye'deki kültür devriminin bir parçası olduğu*" iddiası ve "*Türkçeyi özleŖtirme yalnız sözlüksel düzeyde kalan bir olgu değildir. Dilimizin söz varlığını yenileŖtirme yolu ile Türk toplumunun düşünsel ve duygusal evrenini deęiŖtirmektir*" sözleri ile de açığa vurulmuŖtur. *Devrim, devrimci, devrimcilik, Dev-yol- Dev-sol, eylem, eylemci, eylemcilik, eyleme geçmek, örgüt, örgütlenmek* gibi kelimelerin son yıllarda kazanmıŖ oldukları yeni kavramlar bu durumun açık örnekleridir. Böyle bir dil anlayıŖı, hiç Ŗüphe yok ki, ne dil inkılâbının fikir temeli ve Türkçeyi ulaŖtırmak istediği hedefle ne de özünü Atatürk ilkelerinden almıŖ olan Türkiye Cumhuriyeti'nin temel felsefesi ve devlet politikası ile baędaŖtırılabilir.

Yukarıda bellibaŖlı noktalarını dile getirmeye çalıŖtıęımız gerekçelerle, dilde tasfiyecilik anlayıŖına ve dilimizi bir çıkmaza doğru sürökleme Ŗeklindeki sakat uygulamalara karŖı çıkan dilciler, bu aŖırı tutum içinde olanlar tarafından, genellikle dilde gericiliği benimseme, veya Osmanlıcayı isteme gibi birtakım yersiz ve mesnetsiz suçlamalara hedef olmaktadırlar. Hemen belirtmek gerekir ki, Osmanlıca artık çoktan tarihe karıŖmıŖtır. Ne Osmanlıcayı geri getirmek mümkündür, ne de getirmek isteyenler olabilir. Böyle bir iddia konunun içinde olmayanlara karŖı bir hedef sapırma gülönlölüğünden öteye geçemez.

"İlericilik", "gericilik" konusuna gelince, bu terimlerin kavram değerleri de oldukça bulanık ve izafidir. Hemen belirtmek gerekir ki, toplumdaki herhangi bir hareket veya akımın yahut da bir uygulamanın yenilik ve ilericilik sayılıp sayılamayacağı, öncelikle

onun getirmek istediği değişiklik ve yeniliğin, tarihî ve kültürel şartların zaman içinde yoğunlaştırdığı sosyal ihtiyaçlara gerçek bir çözüm getirip getirememesine bağlıdır. Eğer bir düşünce akımı ve bunun uygulanış şekli toplumun geleceğine böyle bir yön verebilecek güçte ise, yenilik ve ilerencilik sayılabilir. Aksi hâlde, bir başka görüşe aşırı bir uç olmaktan ve topluma yarar yerine zarar vermekten ileriye geçemez. Ortaya koyduğu yıkım toplumunda derin yaralar açar.

Ama, ne yazık ki, son 20-25 yıldan beri, ülkemizde Atatürk'ün inkılâpçılık ilkesinden kaynaklanan ve dilimizi zamanla kendi gelişme şartlarına uygun, zengin bir kültür dili durumuna getirebilme amacı güden dilcilik anlayışı ile, "aşırı özleştirmecilik" dediğimiz "dilde ırkçılık" anlayışı iç içe girmiş bulunmaktadır. Nitelikleri bakımından birbirleri ile zıtlaşan bu iki anlayış bugün o kadar birbiri içine girmiş bulunmaktadır ki, dilciliğin dışında kalan aydınlarımız *durum* (vaziyet), *sürüm* (sarfiyat), *geçim* (maîset), *tartışma* (münakaşa), *öncülük* (rehberlik), *gelenek* (an'ane), yakıt (mahruk) gibi kelimelerin inkılâpçılık anlayışının getirdiği geliştirici ve zenginleştirici yeniliklerdir. Fakat *tilcik*, *tinsel*, *yapıt*, *saptamak*, *tasarım*, *düşün*, *anımsamak* *yabanıl* gibi şekiller de dilde ırkçılık ve devrimcilik anlayışının getirdiği yıkıntılardır dense, belki bunlar arasındaki farkı kavramayacak durumda olan aydınlarımız çok olacaktır. Dilimizin böyle bir gidişin yıkıntısından kurtarılabilmesi için, üniversitelerimizin, Millî Eğitimimizin, TRT ile basın organlarımızın kendilerini bilinçli bir kontrolden geçirmeleri ve dilin devlet eliyle Atatürk ilkelerinin öngördüğü dengeleyici bir bilimsel araştırma ve uygulama rayına oturtulması gerekmektedir.

Bilindiği gibi, Atatürk inkılâplarının temel felsefesi, millî değerler paralelinde bir geliştiricilik anlayışıdır. Dili millettten ve millî değerlerden koparmak mümkün değildir. Onun için, yönlendirmenin devlet ve millet varlığının garantisi demek olan millî kültür politikası temelinde ve millî kültürü besleyici esasta olması şarttır. Atatürk bütün bu gerçekleri: "*Türk dili Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felâketler içinde, ahlâkının, an'anelerinin, hatıralarının, menfaatlerinin, kısacası bugün kendi milliyetini yapan her şeyin dili sayesinde muhafaza olduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir*" sözleri ile ne güzel ifade etmiştir. Başka bir konuşmasında da: "*Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması millî hissini inkışafında başlıca müessirdir. Türk dili dillerin en zenginlerindedir. Yeter ki bu dil şuurla işlensin*" diyerek, dilin millet varlığı içindeki birleştirici ve bütünleştirici (sosyal yapının çimentosu) görevine, onun şuurlu ölçülerle ele alınması gereğine işaret etmiştir. Görülüyor ki, dayandığı yöntem akılcılık ve bilimdir. Aşırı özleştirmeciliğin temem felsefesi ise millî değerlere sırt çevirebilmektir. Kullandığı yöntem yöntemsizliktir. Ne yazık ki, ortaya koyduğu yeni dil malzemesinde olumsuz yan ağır basmaktadır. Bu yüzden dilde inkılâpçılık anlayışı ile aşırı özleştirmeciliği felsefeleri bakımından olduğu kadar amaçları bakımından da birbirleri ile birleştirmek mümkün değildir.

Millî Kültür, C. III, S. 39 (Nisan 1983), s. 2-9.